

Viron ruotsalaisalueiden paikannimistön tutkimusta

PER WIESELGREN *Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svenskbygder*. Ostharrnen med Nargö. Lund 1951. 382 s.

Rikkaan naapurimme Ruotsin korkeatasoisen paikannimistöntutkimuksen tuloksia on julkaistu viime vuosina suorastaan kadehdittavassa määrin. Mm. Kungl. Gustav Adolfs Akademin sarjassa »Studier till en svensk ortnamns-atlas» on ilmestynyt jo seitsemäs julkaisu, otsikossa mainittu PER WIESELGRENIN tutkimus Viron entisten ja nykyisten ruotsalaisalueiden paikannimistä ja asutuksesta. Wieselgrenin laaja teos liittyy vain osana siihen suurisuuntaiseen keräys- ja tutkimustyöhön, jonka päämääränä on selvittää koko ruotsalaisnimistö, vieläpä Ruotsin rajojen ulkopuoleltakin. Viron ruotsalaisen paikannimistön tutkimus on suunniteltu julkaistavaksi useampiosaisena sarjana, jonka ensimmäinen osa, Wieselgrenin teos, on omistettu itäisen Harjumaan ja Tallinnan saariston (*Nargön*) nimistön ja asutuksen selvittelylle, minkä jälkeen on aikomus käsitellä muita ruotsalaisalueita.

Tutustuessaan tutkimukseen lukija panee merkille sen poikkeuksellisen yksityiskohtaisuuden ja detaljien runsauden, mitä tekijä on hyväksyttävästi puolustellut mm. sillä, että kysymyksessä ovat hävinnyt kulttuuri ja sellainen maantieteellinen alue, jonka struktuuri »viimeisten tapahtumien» johdosta on täysin muuttunut, ja että teos on tarkoitettu sekä suomalais-ugrilaisen että pohjoismaisten ja germaanisten kielten tutkijain käyttöön, jotka harvoin hallitsevat riittävästi toistensa tutkimusaloja. Virolaisaineiston analysoinnissa tekijälle ovat antaneet apua virolaiset asiantuntijat (mm. Julius Mägiste, Andrus Saareste ja Paul Ariste) ja ruotsalaisnimistön seulonnessa eräät ruotsalaiset nimistöntutkijat (esim. Jöran Sahlgren ja Dag Strömbäck), minkä lisäksi hänellä on ollut käytettävissään Ruotsin rikas nimistömateriaali ja paikannimikirjallisuus. Siksi suomalaisen arvostelijan on varsin vaikea esittää lisä, korjauksia tai uusia selityksiä tutkimuksen nimistöntulkintoihin. Kysymykseen saattavatkin tässä suhteessa tulla korkeintaan suomalaisen vertailuaineksen arviointi ja ehkä jokin nimirakenteellinen seikka.

Tutkimuksensa materiaalin keruun Wieselgren apulaisineen suoritti vaikeissa olosuhteissa kesällä 1940. Kerättyä nimistöä on sitten täydennetty eräiden arkistojen (esim. Eesti Riigi Keskarhiivin ja Kultuuriloolise Arhiivin) tarjoamilla aineksilla, Ruotsin siirtyneiden virolaispakolaisten antamilla tiedoilla sekä tutkijan Suomesta kesällä 1949 hankkimalla vertailuaineistolla. Nimistön etymologioimisessa ovat tekijälle verrattomana apuna olleet nimien vanhat asiakirjamerkinnot, joita on runsaasti esim. PAUL JOHANSENIN mainiossa monografiassa »Die Estlandliste des Liber Census Daniae», jonka nimiaines on jo 1200-luvulta, saman tutkijan toimittamassa »Revaler Geleitsbuch-Bruchstücke 1365—1458» (Publikationen aus dem Revaler Stadtarchiv 4) sekä laajassa 15-osaisessa lähdekirjassa »Liv-, Ebst- und Curländisches Urkundenbuch», tärkeimmät mainitakseni. Teoksen lähdeluettelo tarjoaa sitä paitsi paljon muuta mielenkiintoista suomalaisenkin nimistön tutkijalle.

Tutkimuksen nimistö on esitetty paikkakunnittain, ensiksi *Nargösta*, jonka nimen etymologioinnissa (ss. 80—103) on päädytty germaaniseen alkujureen, mikä tuntuu varsin todennäköiseltä, kun ottaa huomioon nimen

varhaismuodon Nargede (vrt. Suomen *Hangö*, Hangethe 1250) ja alasaksalaisen nimityypin Blekede, Esscete, Hachede, von Wickede, von Telghete (vrt. Ruotsin *Telge*, *Södertelje*, Suomen *Teljä*) ja Tarton alasaksalaisen muodon Darbete, *Dorpat*.¹

Suomalaisesta vertailuaineksestä ovat silmäni pistäneet seuraavat. *Miiduranna*-nimeen (s. 127) on yhdistetty kn. *Mieto* Ilmajoelta ja viitattu adjektiiviin *mieto* 'blid, mild' ottamatta huomioon, että paikannimessä (vrt. myös *Mietoinen*) se on sukunimen funktiossa. *Löösneemen* tulkinnessa on mainittu Suojärven *Lyösönselkä* (s. 154), jonka attribuuttiosana voisi olla eräillä itäalueilla, esim. Juuassa ja Kiihtelysvaarassa, tunnettu appellat. *lyösö* 'pieni, märkä alava kohta' (SS), joka epäilemättä on vain etuvokaalinen asu *luosa* ~ *luoso* -termistä (ven. *лу́за*).² *Perro* -nimen selityksessä on esitetty suomen *pero* 'bakända', vir. *pera* 'ända' (s. 268), mutta ehkäpä olisi ollut paikallaan huomauttaa myös suom. *perko*, gen. *peron* -sanasta, mikä ainakin muodoltaan sopisi hyvin Viron genetiivisen asutusnimen pohjaksi. *Kumbli* -nimellä (s. 155), ruots. *kumbel* 'sjömärke, uppkastad stenhop på grund i sjön till märke för sjöfarande' (Rietz), on vastineita myös Suomessa (esim. Iijokisuun *Kumpelehenharju*), samoin *Aldjanäki* -nimellä (s. 59), vir. appellat. *haldjas*, gen. *haldja* (esim. Johanneksen *Haltiansaari*, johon sisältyy kuitenkin sn. *Haltia*). *Kunilalla* (<*kuningala*, s. 60) on vertauskohta esim. Kemijoen Liedakkalan talonnimessä *Kunila*, joka tuskin on tulkittavissa samalla tavoin, ja *Rummu* -nimen selityksessä (s. 140) on vilautettu Forsmanin mainitsema karjal. miehennimi *Romo*, joka on karj. *Romana*, ven. *Roman* -nimen kansanomainen variantti³ ja tuskin siis tässä yhteydessä tulee kysymykseen.

Teigar -nimen suomalainen vastine *Teikari* (s. 185) on yleensä yhdistetty henkilönnimeen *Teikari*, ruots. *stekare* 'kock'⁴ (vrt. myös vir. *leicari*, suom. *leikari*, ruots. *lekare*, esim. *Leikarinkangas* Vuoksenlaaksossa). Vir. *tokkardi* (<*tokkarnädi*) -nimeen (s. 143) olisi voitu vertailla suom. talonnimeä *Tokkari* Kurkijoella ja kylännimeä *Tokkari* Raudussa, joiden pohjana on arvattavasti ven. *tokar* 'der Drecshler' (vrt. hn. *Tokar*, *Tokarev*).⁵ *Hemmo* (s. 189) on Suomessa tav. *Hemming* -nimen variantti, *Ello* -nimellä (s. 204) on meillä myös maskuliininen merkitys (<*Eljas*)⁶, *Tylli* -nimet (s. 179, 185, 264 ym.) on yhdistetty linnunnimeen *tylli* 'snäppan', mutta olisi voitu huomauttaa, että Suomessa *Tylli(nen)* on sukunimi ja asutusnimi⁷ ja että niiden takana voi olla muukin kuin linnunnimi, kuten sn. *Tilli* osoittaa (vrt. alasaks. *Till*, *Tillo*, *Tilly*, *Tyl*, *Tyle*), jonka variantti *Tylli* siis voisi olla (vrt. *Tylle* Sputendorp 1466 Virossa).⁸ Nimestä *Tybbj* marsen (s. 251) on viitattu suom. *typpy* -sanaan, mutta lähempänä on varmaan sn. *Typpi*, arv. ruots. *Stybbe*

¹ IVAR WESTMAN Nyländska önamn I 149. — Urkundenbuch der Stadt Lübeck I 128, 431, IV ja VI nimiluett.

² VIILJO NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 52.

³ VIILJO NISSILÄ Lisiä venäläisperäisiin henkilönnimiin Itä-Karjalan paikannimistössä 34.

⁴ ARMAS LUUKKO Pohjanmaan keskiaika 50.

⁵ VIILJO NISSILÄ Venäläisperäisiä henkilönnimiä Itä-Karjalan paikannimistössä. Vir. 1943 s. 75.

⁶ VIILJO NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 297.

⁷ LARS HULDÉN Några ortnamn i Gamlakarlebytrakten. Norr om landsvägen 1950 s. 6.

⁸ VIILJO NISSILÄ Eräs alasaksalainen henkilönnimityppi Suomessa. Vir. 1951 s. 360.

(vrt. Stybbe Vehkalahdella).¹ Ja lopuksi löydämme silmänpistävän paralleelin nimelle Werila kyllä, Werla kyla 1692 (s. 248) Suomesta Jaalan *Verlasta*, *Värälä* 1786, jossa myös tn. *Värrilä*.² — *Reval* -nimestä vrt. FUF 30, s. 303—.

Wieselgrenin käsittelemä henkilönnimistö tarjoaa myös hyvää materiaalia suomalaiselle tutkijalle. Viittaaan vain alasaksalaiseen nimistöön (esim. Henne, Willeke, Hanneke, Thideke, Manniko, Dirich, Tilk<Tiilik, Heino, Herme, Jürri, Tilli Jaack), josta teoksessa on poikkeaviakin käsityksiä. Teoksen appellatiivinaiknessa on samaten selventäviä yhtymäkohtia suomalaiseen nimistöön. Mainittakoon vain appellat. *laugas*, gen. *lauka*, joka on ehkä yhdistettävissä Kymijokisuussa tunnettuun vesistötermiin *lauva* 'suvanto'³, ja vaikkapa murteittain tunnettu *kehvel* 'stengrund, bank' joka näyttää kiteytyneen esim. Säkkijärven ja Virolahden nimistöön, joskin sen merkitys siellä on tuntematon⁴, pari esimerkkiä mainitakseni.

Itämerensuomalaisen nimistön rakenteellisiin yhtäläisyyksiin ohjaa ajatuksemme esim. viron *Aegna* (~ *Äigna*) -nimi (s. 166), joka on etymologialtaan yhdistetty — epäilemättä oikein — suomen maastotermiin *haikka* ~ *häikkä*. Sen loppu-*na* on Johanseniin tukeutuen selitetty syntyneeksi kehityksestä *Aegna* < *haiĳkanala*, resp. *Äigna* < *häiĳkänala* samaan tapaan kuin *Lepna* < *Lëppänala*, *Raudna* < *Raudanala*, *Paatna* < *Paatenala*, ym. On kuitenkin todennäköisempää, että Virossakin mainitut -*na* -tyyppiset nimet ovat abstrahoituneet adverbiaalisesta muodosta *all* (vrt. Wiedemann), mihin viittaavat myös monet vanhat asiakirjamuodot: *Arkna*, Arkenalle 1333, Archenall 1540, Arknalle 1555; *Kupna*, Cupenalle 1533, Kuppenall 1583; *Lepna*, Lepenall 1637; *Paatna*, Paddenall 1615; Rewina 1834, Reyuenalle 1346, ym.⁵ Ryhmästä on myös rinnakkaismuotoja: Linna aluse ~ Litnan al 1410, Linall 1586, Linna Allo 1796; Päri, ennen Paiun alus ~ Paynal 1495, Paynall 1552, Payonall 1546; Soaaluse ~ Sonall 1489,⁶ ym. Samanlainen tyyppi tavataan Aunuksen nimistössä, esim. *hoŋganaluz*, *hoŋganalustu*, josta on lokaalikaasus *hoŋgan^oal* ja abstrahoituma *hoŋganoa*, *hoŋgana*, samaten *vidan(a)*, *suona* (vrt. edellä vir. Soaaluse ja Sonall), Vienassa *užmana* (ven. *Podužem'e*), lyydiläisalueilla Munjärvellä *tšulan al obod* ~ *tšulan^oal*, Vepsässä Šimjärvellä *kukas*, siitä esim. *kukhan al* ja *kukhanou*, Vilhalassa *tšasouananou*. Suomen vähän tutkitusta nimistöstä ryhmää edustanevat mm. artjärveläinen kn. *Hietana*, Hietanal 1552, Hietanala 1555⁷ ja Pudasjärven *Kurenalus* (vrt. kn. *Kurki*), josta lokaalisesti Kuren al ja abstrahoidusti *Kurena*, pari esimerkkiä mainitakseni. Ryhmää valaisevat lisäksi sellaiset primitiiviset paikannimi-muodostumat kuin nargönruiisiin lainattu adessiivimuoto *karel* 'vid revet' < *karil* (Wieselgren 46), Lepikuult (s. 48), *mīduranna* (s. 123), *Kamela noal* (s. 146), *Virpi peal* (s. 51), joista on esimerkkejä muualtakin itämerensuomalaisesta nimistöstä.⁸

¹ R. ROSÉN Vehkalahden pitäjän historia I 53.

² TERTTU SILTANEN Jaalan pitäjän vesistönimiiä 227. Käsikirj. PNA.

³ ELLI ALHO Kymen alajuoksun luontonimet 70. Käsikirj. PNA.

⁴ VIJO NISSILÄ Vuoksen paikannimistö I 50.

⁵ JOHANSEN Die Estlandliste des Liber Census Daniae I 318, 458, 484, 540, II 576

⁶ JOHANSEN mt II 486, 530, 611.

⁷ GRETA HAUSEN Nylands ortnamn I 9.

⁸ VIJO NISSILÄ Itä-Karjalan paikannimien appellatiivisista piirteistä. Vir. 1944 s. 399—405

Myös genetiivisestä *andrekse, madikse, annukse* -ryhmästä on esimerkkejä muualta: Suomesta luumäkeläinen kn. *Saareks* (vrt. Saareksenharju), Iijokisuusta *Palos ~ Paloksi*, Paloxi 1766¹, Itä-Karjalan Kontupohjasta kn. *kuumuz ~ kuumuks* ja venäläistyneiltä periferia-alueilta *Kunosozero, R. Kunoksa* (Karhumäki), *R. Ileksa* (Ääninen), *R. Il'maksa* (Tihvinä). *R. Ilaksa* (Petroskoi), joissa loppu-*a* on epäilemättä *reka* 'joki'-sanan kehittämä. Eräät Wieselgrenin mainitsemat *-si*-loppuiset nimet (esim. *Malusi* saar s. 258, *Rohusi* saar 259) tuovat taas mieleen Inkerin ja eräiden länsisuomalaisten alueiden todennäköisesti myös abstrahoituneen tai mon. genetiivisen *si*-nimistön (esim. kn. *Pelkosi* Inkerissä, kn. *Saarelaisi* Pöytyällä).

Toisaalta virolainen materiaali osoittaa, kuinka vaarallista eräissä tapauksissa — asiaa tuntematta — on yhdistää samanojohtimisia itämerensuomalaisia nimiä toisiinsa, sillä joskus samanlaisuus voi olla vain näennäistä ja »johdin» eri alkuperää. Viron *ri*-loppuisissa nimissä on yleinen tyyppi *Pungari* (<Punga-Jüri s. 227), *Ajaturi* (<Aiatoa-Jüri s. 229), *Toomari* (<Tooma-Jüri) s. 229, kun taas esim. Suomen *Punkari* ja *Tuomari* ovat toista alkuperää ja samaten Aunuksen *virgari, kodari, vītāri, kīdžari* ym., joissa *-ri* loppu on *järvi*-sanan rudimentäärinen jäännös, pari esimerkkiä mainitakseni.

Pistokoe osoitti, että tekijä on käyttänyt suomalaisia lähdeteoksia yleensä oikein (vrt. kuitenkin HAKULISEN käsittelemän *juma*-termin Vir. 1942 s. 51 epäkorrektia lainausta s. 272). Ja koko teoksellekin antaa leimansa huolellinen, tarkka detaljityö, kuten jo mainitsin. Mitään varsinaisesti merkitäviä lisä- tai uusia näköaloja avaavia oivalluksia Wieselgrenin teos ei tietenkään tarjoa suomalais-virolaiselle nimistöntutkimukselle, mutta tukevana ja juurevana, moninaista vertailuainesta sisältävänä se ansaitsee kaiken kiitoksen.

VILJO NISSLÄ.

¹ NISSLÄN paikannimikokoelma Iitistä.